LA REPRESENTACIÓ DEL COL·LOQUIAL MEDIATITZAT. APROXIMACIÓ A UN MODEL DE QUATRE CONSTITUENTS

THE REPRESENTATION OF MEDIATISED COLLOQUIAL LANGUAGE. AN APPROACH TO A FOUR-CONSTITUENT MODEL

David Paloma
Universitat Autònoma de Barcelona
David.Paloma@uab.cat

Resum: L'article ofereix un model de representació del col·loquial mediatitzat que es defineix i es concreta en el marc de les sèries de televisió. Partint d'una dotzena de sèries emeses per Televisió de Catalunya, tant de producció pròpia com de producció aliena, d'humor i no d'humor, es presenta un model que visualitza les relacions entre la llengua col·loquial, la llengua col·loquial normativa, la llengua col·loquial avalada pels llibres d'estil dels mitjans de comunicació i, finalment, la llengua col·loquial que ni és normativa ni és avalada pels llibres d'estil. L'article se centra en el lèxic que s'utilitza en les sèries de televisió sense renunciar a exemples singulars de fonètica i de morfosintaxi. Les diferents formes que identifiquen el col·loquial mediatitzat ajuden a veure la textura d'aquesta modalitat lingüística i, sobretot, la relació entre els quatre constituents que en conformen el model.

Paraules clau: col·loquial mediatitzat, llengua col·loquial, sèries de televisió, oralitat.

Abstract: This article offers a model for representation of mediatised colloquial language, which is defined and specified within the context of TV series broadcasted by Televisió de Catalunya—both produced by the channel and by others, humour and non-humour. The model visualises the relationship between four varieties: colloquial, standard, colloquial included in media style guides and, finally, colloquial that is neither standard nor is included in style guides. The article focuses on the vocabulary used in television series and includes examples of phonetics and morphosyntax. The different forms that characterise mediatised colloquial help to show the texture of this variety and especially the relationship between the four components of the model.

Key words: Mediatised Colloquial, Colloquial, TV Series, Orality.

DAVID PALOMA

LA REPRESENTACIÓ DEL COL·LOQUIAL MEDIATITZAT. APROXIMACIÓ A UN MODEL DE QUATRE CONSTITUENTS

1. INTRODUCCIÓ

La televisió ensenya la llengua del col·loquial mediatitzat (CM)[1] gràcies, en part, a les sèries que cada dia omplen la graella de la programació, amb més o menys reposicions segons l'època, la franja horària i l'èxit d'audiència. Parlem d'una modalitat funcional que no deixa passar les realitzacions més formals però que, en canvi, pot deixar passar les més informals. La preocupació per les solucions característiques del CM ha fet subratllar, en el cas de la llengua catalana, la presència de «col·loquialismes genuïns», «castellanismes instal·lats» (i acceptables) i «formes interferides inacceptables» (Llengua i Mèdia 2004a: 1). El text que segueix té com a objectiu descriure la textura del CM, centrada sobretot en el lèxic de la llengua catalana, i oferir-ne un model de representació en el marc dels diàlegs aparentment espontanis, és a dir, col·loquials

1. El grup de recerca Llengua i Mèdia (2004b) va proposar el terme *col·loquial mediatitzat* en un treball sobre la subtitulació del col·loquial. També s'hi havia referit com a *col·loquial planificat* (Llengua i Mèdia 2004a). Bassols defineix CM com a «pseudocol·loquial dels textos orals o figuradament orals (escrits per ser llegits [*sic*]) més o menys espontanis. És una modalitat funcional que inclou formes no admeses per la normativa, ni tan sols per aquella aplicada a l'estàndard oral; formes pertanyents a altres llengües (castellà, anglès, francès, italià…); i formes no inventariades en cap gramàtica ni diccionari» (2009: 12).

i planificats (Llengua i Mèdia 2004a, 2004b i 2004c; Matamala 2008; Paloma 1997, 1999) d'una mostra de sèries[2] de Televisió de Catalunya.[3]

Les sèries analitzades són tant de producció pròpia com de producció aliena i abasten períodes d'emissió i èxits diversos.[4] No s'ha buscat un equilibri en la representació d'aquests períodes ni tampoc uns nivells d'audiència determinats: en vista de l'objectiu, s'ha transcrit un corpus d'escenes extens i indiscriminat, que correspon a 28 sèries emeses entre 1984 i 2011. Són 2 capítols per sèrie, amb 15 seqüències per capítol (i una mitjana de 213 paraules per seqüència): en total, 840 seqüències, amb una durada de 1.574 minuts.

Esmentem tot seguit la relació de títols per ordre alfabètic, distingint-hi la producció pròpia de la producció aliena, amb la indicació de l'any de la primera emissió entre parèntesis. Són sèries de producció pròpia *Dones d'aigua* (1997), *Dues dones divines* (2011), *Estació d'enllaç* (1994), *Jet lag* (2001), *La Riera* (2010), *Lo Cartanyà* (2005), *Nissaga de poder* (1996), *Oh, Europa!* (1994), *Plats bruts* (1999), *Poble Nou* (1994), *Pop ràpid* (2011), *Secrets de família* (1995) i *Tretze anys i un dia* (2008). Són sèries de producció aliena *A cor obert* (1986), *Carson & Carson, advocats* (1984), *Danys i perjudicis* (2010), *Els cignes* (1993), *Els visitants* (2011), *Fringe* (2011), *Hawthorne* (2011), *Hotel Fawlty* (1986), *La Tata* (1994), *Les germanes McLeod* (2009), *L'escurçó negre* (1989), *Little Britain* (2011), *Perry Mason* (1986), *Rex* (2009) i *Veïns* (1986).[5] En alguns casos els capítols gravats pertanyen a reemissions, com *La tata* o *Plats bruts*,

2. Són diversos els termes que es refereixen a *sèrie de televisió*. D'una banda, *sitcom* (també *comèdia de situació*, *telecomèdia* o només *comèdia*) s'aplica sobretot a sèries d'humor, amb un nombre reduït de capítols (sovint 13). D'altra banda, *soap opera* (també *serial*, *telenovel·la*, *telesèrie*) s'aplica a sèries que no són d'humor, amb un nombre elevat de capítols (més d'un centenar). Baget i Herms (2003) distingeix la *sèrie dramàtica* entre la *sitcom* i la *soap opera*. Castelló (2007) parla també de *drama* i, en general, *sèrie de ficció*. Els mitjans de comunicació han popularitzat termes com *culebró*, *culebron*, *colobrot* o *fulletó*, quan és una sèrie de llarga durada; *minisèrie*, quan és de curta durada, i *telefilm* o *tv movie*, quan es tracta de pel·lícules fetes amb vista a la televisió.

3. Es podria situar l'origen del CM en català abans del naixement de TV3, si bé Televisió de Catalunya va ser i és el mitjà capdavanter en la implantació d'aquest registre mediatitzat, oral i informal. Des del famós *pendó* que el patriarca dels Ewing li va dir a la Sue Ellen, a la sèrie *Dallas*, la llengua dels personatges de totes les sèries ha volgut *semblar* col·loquial: ho demanen els temes, els propòsits i les mateixes situacions orals i sovint informals en què es mouen els personatges.

4. L'article no tracta les sèries de dibuixos animats. És possible que la textura del CM en els productes pensats per a un públic infantil vagi més lligada, des del punt de vista lingüístic, a la funció educadora de la televisió.

5. Per a la relació dels capítols analitzats, veg. les taules 1 i 2 de l'annex final.

que es van tornar a emetre el 2007 i el 2011, respectivament: tanmateix, des del punt de vista lingüístic no hi ha diferències entre emissió i reemissió. És sempre el mateix producte de la primera emissió.[6]

El conjunt d'exemples obtingut no es tracta estadísticament ni dialectomètrica i, per tant, no es donen xifres en el model de representació que es proposa. Aquest conjunt tan sols ajuda a veure les diferents formes que identifiquen el CM, les quals porten a la representació d'un model sobre el qual encaixen les sèries analitzades. La intenció és oferir un model descriptiu que serveixi per a conèixer millor aquesta modalitat lingüística col·loquial i planificada de la televisió en català. Pot ser un primer pas per a conèixer també el CM de les sèries radiofòniques i, en general, el CM dels mitjans de comunicació.

2. EL COL·LOQUIAL MEDIATITZAT: ELS QUATRE CONSTITUENTS

El CM suposa un estat de la llengua dialogada pretesament espontània en situacions ben diverses però molt sovint informals, en el cas de les sèries de televisió; una llengua escrita perquè la *diguin* actors o dobladors: escrita per a ser dita com si no fos escrita, en la terminologia clàssica de Gregory i Carroll (1978).[7] En el CM la informalitat no és sempre independent de la formalitat: hi ha un munt de formes sense registre assignat que serveixen per a la informalitat i per a la formalitat alhora. A més a més, la informalitat tampoc no equival a la manca de criteri. Si un personatge d'una sèrie de televisió diu sistemàticament *els hi* amb valor de *els el*, *els la*… revela un criteri lingüístic determinat; també el revela si diu *colaborar*, *albercoc*, *n'hi*, *anem-se'n* o *tio* 'individu'. Les diferències entre sèries són, al capdavall, remarcables. Observem una mostra del lèxic de (a) *Plats bruts* [capítol *Tinc iaia*] i (b) *Hawthorne* [capítol *All the wrong places*]:[8]

6. «Considerant que el lèxic col·loquial és canviant, efímer, amb la introducció de registres col·loquials segurament ens trobaríem que els doblatges s'haurien d'anar renovant, si fos el cas, tal com es renoven les traduccions dels clàssics literaris» (Rico 1997: 391).

7. És errònia la difusió del terme CM en qualitat de pseudocol·loquial «escrit per ser llegit»: és escrit per a ser dit (veg. nota 1).

8. Marquem en negreta el lèxic destacat. Per exemple: l'Emma diu *vale* (a) i la Cristina (b), *entesos*. Fora del lèxic, en el buidatge d'aquestes seqüències es marca, també, la perífrasi *has de* (b).

(a) *Plats bruts*
Lopes (assenyalant l'àvia del David, que va amb crosses): *Jo de tu marxaria perquè té un bon cop de* ***muleta****.*
Emma: ***Vale****. Ja marxo. Però que consti que em cau malament, aquesta* ***vieja****.*

(b) *Hawthorne*
Nick: *Avui és el teu dia de sort.*
Cristina: *Avui és el meu dia de sort!?*
Nick (rient): *Sí.*
Cristina: *Ah,* ***entesos****.*
Nick: *Sí, et donaré una recepta. Has de parlar amb el Markus. Ho sents?* ***T'has passat****.*

El col·loquial (C) representa totes les formes disponibles del sistema lingüístic en un registre espontani. Cal considerar llavors dos subconjunts dins el col·loquial: el de la llengua normativa (N) i el de la llengua avalada pels llibres d'estil dels mitjans de comunicació (LE), sempre en un registre espontani. En aquest article, però, ens referim exclusivament al llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, l'ésAdir (<http://esadir.cat>). Els dos subconjunts s'interseccionen, quan les formes avalades per l'ésAdir són alhora formes normatives ($N \cap LE$; el símbol $\cap$ es refereix a la intersecció). El col·loquial mediatitzat que ensenyen les sèries de televisió parteix de N i de LE, així com de la intersecció $N \cap LE$. Ara bé: la textura que adquireix la col·loquialitat mediatitzada fa aparèixer un altre subconjunt (CM), que també recull la llengua no normativa i les formes no avalades per l'ésAdir. En definitiva, CM és la suma no necessàriament proporcionada de part de N, part de LE i part de $N \cap LE$. La resta del subconjunt CM correspon a la llengua no normativa i les formes no avalades pel llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals. Vegem-ho en el gràfic 1:

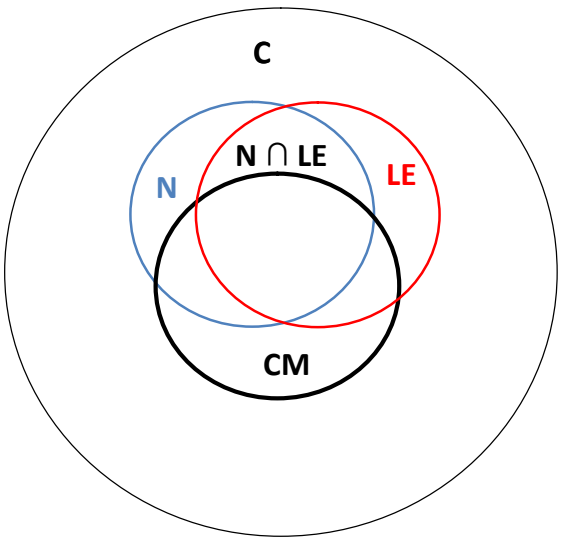

Gràfic 1. Model de representació del col·loquial mediatitzat en el marc de la llengua col·loquial

Definint *CM com la llengua no normativa i les formes no avalades per l'ésAdir, el model de representació de CM el formen quatre constituents: N, N ∩ LE, LE i *CM.

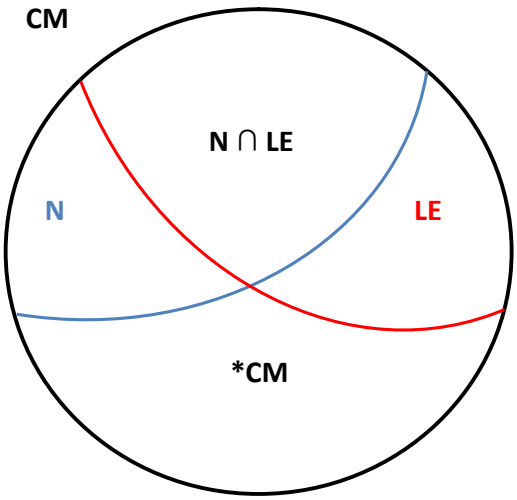

Gràfic 2. Model de representació de les formes lingüístiques que caracteritzen el col·loquial mediatitzat

A continuació s'exemplifiquen els tipus de formes lingüístiques que caracteritzen els diferents subconjunts o constituents del CM:[9]

(*a*) Formes col·loquials normatives (N). En són exemples la comparació *estar sec com un gaig*, l'imperatiu *aneu-vos-en* i la realització *llavòs* ('llavors'), que pertanyen a un registre espontani no general. Altres exemples són *ací*, *a tot estirar*, *cabòria*, *cigarreta*, *dematí*, *d'ençà de*, *és clar* 'esclar', *garrotar* 'agarrotar', *hala!*, *per això* 'perxò', *per allò* 'perllò', *però* 'prò', *si us plau-si li plau-si et plau*, *xampany*, *xerinola*, etc. El diccionari normatiu pot no marcar aquestes formes com a col·loquials o populars, cosa que no invalida que siguin formes que també apareixen en el registre col·loquial. També entren en aquest grup exclamacions tradicionals del tipus *alto les seques!*, *ca barret!*… algunes de les quals estan «en perill d'extinció» (Vidal 2005).

(*b*) Formes col·loquials avalades pel llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (LE). És el cas del substantiu *alfombra*, de l'imperatiu *aneu's-en* ('aneu-vos-en') i de la realització simple de l'ela geminada (*colaborar*, per exemple). A Paloma (1997: 85-88) s'utilitza el terme *col·loquial deliberat* per a referir-se a les formes que tenen una presència deliberada a les sèries de televisió. Altres exemples en l'àmbit del lèxic són *acollonant*, *barco*, *anar de cul*, *arrepenjar-se*, *atontat*, *aviam*, *bici*, *bolso*, *cabrejar-se* 'empipar-se', *carinyo*, *despedir*, *disfrutar*, *fardar*, *flipar*, *gafe*, *mimar*, *papanates*, *pirat*, *progre*, *tiet*, *tio*, *tonto*, *tonteria*, *xivar*, *xulo*, *xutar-se*… al costat de veus imperatives com *anem's-en* 'anem-nos-en' i combinacions pronominals com *l'hi* (*donar-l'hi* cf. 'donar-la-hi') o *els hi* (*els hi donaràs* cf. 'els el donaràs'-'els la donaràs'-'els els donaràs'-'els les donaràs'…). El col·loquial deliberat s'aplega en l'etiqueta *ús restringit* de l'ésAdir: són «paraules específiques del llenguatge col·loquial [183 elements en la consulta del 20 d'agost de 2011] admeses en espais informals, habituals sobretot en diàlegs». Altres paraules que s'apleguen en l'etiqueta *ús general* de l'ésAdir també poden pertànyer al registre col·loquial: són paraules que «podem fer servir […] tant en espais de to formal […] com informal» [2.127 elements en la consulta del 20 d'agost de 2011]: *a jutjar per*, *acusar* 'constatar els efectes desfavorables d'alguna circumstància', *àlien*, *anorèxic*, *apreci*, *biombo*, *bloguer*, *bolo* 'actuació', *bronca*, *burlar* 'esquivar', *carpa* 'vela', *debacle*…

9. És tan sols una aproximació no estadística que se centra sobretot en el corpus lèxic de les sèries presentades a l'apartat 1.

(*c*) Formes tant normatives com avalades pel llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals: se situen a la intersecció dels dos subconjunts (N ∩ LE). En són exemples la frase feta *treure de polleguera*, la perífrasi *acabar amb* 'posar fi a' i el nom masculí *tanga*. Altres exemples són *acollonir*, *cony de*, *halar*, *merda*, *pispa*, *pispar*, *pixar*…, formes pròpies d'un registre col·loquial i fins i tot vulgar. Moltes vegades, però, no hi ha aquestes marques en el diccionari, i tanmateix són formes que també apareixen en el col·loquial: *bastanta*, *bunyol* 'nyap', *afició*, *anar-li bé* (o *anar-li malament*), *aviciar*, *clavar* 'fer pagar una suma excessiva per alguna cosa', *descarat*, *ensurt*, *escàndol*, *escarmentar*, *nyap*, *repenjar-se*, etc. També entra a la intersecció dels dos subconjunts una certa fraseologia habitual a les sèries de televisió: *fer els ulls grossos*, *sortir-se'n*, *entrar per una orella i sortir per l'altra*, *no saber què es pesca*… És aquesta intersecció, finalment, que aplega el gruix del sistema lingüístic menys marcat i que dota el text d'unes formes no exclusives del col·loquial però presents i necessàries per a la construcció del text: *saber*, *veure*, *anar*, *venir*, *m'ha dit que*…, *tens*…*?*, *escolta'm*, etc.

(*d*) Formes col·loquials no normatives ni avalades per l'ésAdir (*CM). És el cas del marcador *bueno*, del quantificador *prouta* i de la realització *nem* ('anem'). A Paloma (1997: 90-91) s'utilitza el terme *col·loquial censurat* per a referir-se a les formes que no apareixen a les sèries de televisió, sobretot a les de producció aliena. Altres exemples són *apretar*, *apurar*, *a tope*, *braga*, *desmadrat*, *despatxar*, *desperdiciar*, *despreci*, *enterar-se*, *esperpento*, *extrovertit*, *finiquito*, *ligon*, *inalàmbric*, *novedós*, *solventar*, *tiron*… al costat de fenòmens genuïns de supressió de sons (*déu* 'adéu'), d'afegiment de sons (*ideia* 'idea') i de metàtesis (*radere* 'darrere', *gavinet* 'ganivet'). La manca indeguda de pronoms febles (*tinc quatre*), l'excés o pleonasme (*ho vull fer-ho*) i la interferència del castellà (*s'ho diré*, *lis donaré*) són mostres també de formes no normatives ni avalades. El col·loquial censurat s'aplega en l'etiqueta *no admissible* en el llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals: són «paraules que no apareixen al diccionari normatiu i que considerem incorrectes en qualsevol context [609 elements en la consulta del 20 d'agost de 2011]».

El model de representació que hem vist en el gràfic 2 vol ensenyar els constituents que formen el CM. La proporció que se'n desprèn (si la intersecció N ∩ LE és superior o inferior a N i LE, si *CM ocupa més o menys espai dins del CM, etc.) depèn del model de llengua que *ensenya* cada sèrie de televisió. Ho veurem a l'apartat següent.

3. EL COL·LOQUIAL MEDIATITZAT: DUES VARIABLES, QUATRE TIPUS DE SÈRIES

A més a més de les formes que identifiquen el CM, cal assenyalar dues variables que intervenen en la textura d'aquest registre.

La primera és la producció de la sèrie, que pot ser pròpia o aliena. La producció pròpia es refereix a un fet lingüísticament clau: els guionistes han escrit l'obra en català, en el català que han decidit i que els actors s'han après i s'han fet seu, amb més o menys modificacions quant al producte final. La producció aliena, en canvi, demana primerament una traducció de l'obra i després un doblatge al català, amb tot de limitacions tècniques (Matamala 2008), com ara els ajustaments temporals i labials: pot haver-se de canviar una traducció perfecta perquè el text no encaixa en la intervenció d'un personatge. Al capdavall, la llengua dels dobladors sol ser molt fidel al text que proposen traductors i ajustadors; en canvi, la llengua dels actors no sol ser tan fidel al text que proposen guionistes i correctors.

La segona variable és la intenció de la sèrie, la qual pot ser humorística o no humorística. La sèrie humorística té l'objectiu bàsic de fer riure el teleespectador, cosa que s'aconsegueix per la presentació de situacions surrealistes i de personatges grotescos: la llengua, en aquest cas, hi sol tenir un paper destacat perquè la condició grotesca s'associa sovint a una llengua grotesca. La sèrie no humorística és neutra, en principi, des del punt de vista lingüístic: si la llengua hi acaba tenint un paper destacat no és per fer riure sinó, potser, per ensenyar una llengua d'una altra època, d'un altre lloc o d'una altra condició social.

La combinació d'aquestes variables revela els quatre tipus de sèries següents. N'esmento una dotzena de cada, sempre de Televisió de Catalunya, sense intenció d'equilibrar temàtiques, durades, èxits, períodes d'emissió o nombre de reemissions:

(*a*) Sèries de producció pròpia que no són d'humor: *Poble Nou*, *Estació d'enllaç*, *Secrets de família*, *Rosa*, *Nissaga de poder*, *Sitges*, *El joc de viure*, *Dones d'aigua*, *Laberint d'ombres*, *El cor de la ciutat*, *Temps de silenci*, *Ventdelplà*, *Zoo*, *Ermessenda*, *La Riera*.

(*b*) Sèries de producció aliena que no són d'humor: *Dallas*, *Carson & Carson, advocats*, *L'esclava Isaura*, *Riviera*, *A dalt i a baix*, *Perry Mason*, *Magnum*, *Gent del barri*, *Veïns*, *Els cignes*, *Les germanes McLeod*, *Rex*, *Els visitants*, *Fringe*, *Hawthorne*.

(*c*) Sèries de producció pròpia que són d'humor: *Quico*, *Oh, Europa!*, *Oh, Espanya!*, *Laura*, *La memòria dels Cargol*, *Plats bruts*, *Jet lag*, *Psico-express*, *Majoria absoluta*, *L'un per l'altre*, *Tretze anys i un dia*, *Lo Cartanyà*, *Dues dones divines*, *Pop ràpid*.

(*d*) Sèries de producció aliena que són d'humor: *L'escurçó negre*, *Sí, ministre*, *Hotel Fawlty*, *Ali G*, *That's my Bush*, *La Tata Fran Fine*, *Little Britain*.

A continuació, presentem algunes tendències del CM en les sèries que no són d'humor i també en les que són d'humor, de producció pròpia i de producció aliena.

3.1 les sèries que no són d'humor

D'entrada, les sèries de producció pròpia que no són d'humor tenen una característica particular: reflecteixen una certa variació dialectal dels personatges: Paloma i Segarra parlen de «variació diatòpica amb la funció de crear realitat» (2000: 55). Així, si la història passa al Camp de Tarragona i els personatges en són fills (*Dones d'aigua*), els guionistes acoloreixen els diàlegs amb alguns trets de la parla tarragonina que els actors s'esforcen a reflectir. Si la història passa en algun lloc no marcat, com una estació de tren (*Estació d'enllaç*), els actors solen mantenir-se fidels al seu accent, com l'actriu que dóna vida a la Berta en aquesta sèrie: l'actriu és de Sant Jaume d'Enveja i no amaga pas el seu parlar. Tanmateix, hi ha excepcions notables: a *Secrets de família*, l'acció passa a Girona, els personatges en són fills i, en canvi, no hi ha ningú que parli gironí; a *La Riera*, el xef de la cuina l'interpreta un actor valencià, que intenta dissimular el seu accent en un entorn on predomina el català central. De fet, a les sèries de producció pròpia de Televisió de Catalunya predomina el català central, tot i la intenció de reflectir altres accents.

El reflex de la variació dialectal comprèn també la variació lingüística segons l'edat dels personatges i segons l'extracció social: a *Poble Nou*, la tieta Victòria omple les seves intervencions de frases fetes (Paloma 1997: 73) i el Ferran, personatge que representa l'enfrontament generacional, perd alguns pronoms febles; a *Nissaga de poder* hi ha diferències entre el parlar acurat de Mateu Montsolís, el patriarca de les caves, i el parlar més popular del Tomàs i l'Assumpció, els masovers. És a les sèries històriques, com *Ermessenda*, on no es té en compte la llengua catalana «d'una altra època»: Corbera (2011) hi ha qüestionat el tractament de *tu* en lloc de *vós*, així com

l'ús d'algunes formes modernes que al segle XI, època en què transcorre l'acció de la sèrie, no es coneixien.

Pel que fa als tipus de formes utilitzades, les sèries de producció pròpia que no són d'humor parteixen de LE i N ∩ LE com a base del registre del CM. Això es veu sobretot en morfologia, sintaxi i lèxic: són les formes i les construccions normatives i avalades les que dominen el discurs, tal com demostra l'absència de radicals velaritzats (*poguer*), la caiguda de preposició davant de conjunció (*des que*), la preferència per la negació simple (*tampoc ho sé*), l'exclusivitat de la preposició *per* (*és un regal pel nen*) o el manteniment dels pronoms *en* i *hi*, a excepció de la parla d'alguns personatges joves. És en aquestes sèries que se senten formes com *barco*, *capullo*, *carinyo*, *col·le*, *disfrutar*, *nòvio*, *rotllo*, *tio* 'individu', *tonteria*… (LE).

En canvi, aquestes sèries són permeables a una fonètica més col·loquial, ni normativa ni avalada (*CM). Es veu en la simplificació d'eles geminades (es diu *colaborar*) i d'enes geminades (es diu *conectar*), també en l'elisió de vocals àtones davant de consonants líquides (es diu *vritat*), elisió de l'oclusiva en el grup <ps> (es diu *sicòleg*) i elisió de vocal àtona inicial (la forma *adéu* alterna amb *déu*). Tanmateix, s'eviten els trets més marcats informalment: addicions d'oclusives finals (*mart* en lloc de *mar*) o palatalitzacions de laterals inicials (*llògica* en lloc de *lògica*). El subconjunt N és el més petit.Vegem-ho en el gràfic 3:

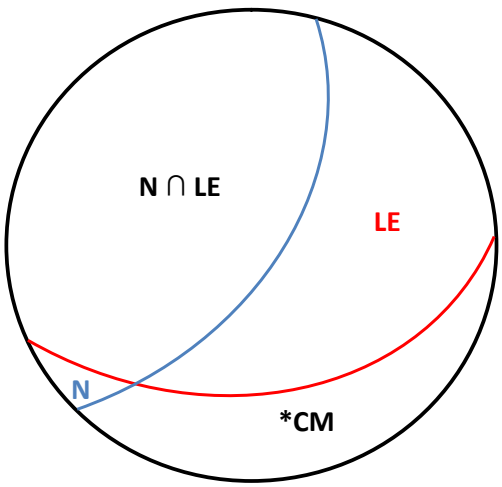

Gràfic 3. Model de representació del col·loquial mediatitzat de les sèries de producció pròpia que no són d'humor

La comparació amb les sèries de producció aliena aporta l'evidència que sovint, en aquest cas, no es distingeix la llengua dels personatges per raons d'edat, ni per classe social o nivell cultural, ni per procedència (tots els personatges de les sèries analitzades parlen en català central). És igual que els protagonistes de la sèrie siguin adolescents inconformistes de la costa est nord-americana (*Els cignes*), policies alemanys (*Rex*), ranxeres australianes (*Les germanes McLeod*), agents especials de l'FBI (*Fringe*) o pobres desventurats a les mans de la justícia (*Perry Mason*); fins i tot poden ser líders d'una raça extraterrestre que arriba a la Terra (*Els visitants*). El fet és que, a l'hora de parlar, tots ells ho fan amb gran correcció en tots els nivells lingüístics. Tothom diu *entesos* i *d'acord* (no *vale*), *bé* (no *bueno*), *doncs* (no *pues*)…; la metgessa, l'infermer i la dona que viu al carrer diuen *càncer* amb vocal neutra en posició àtona (*Hawthorne*, *A cor obert*); no se senten elisions per afèresi del tipus *em'gués* per *m'hagués*, *es'via* per *s'havia*, *hi pot'ver* per *hi pot haver* (*Veïns*); s'accentuen correctament les formes *odio*, *aprecio*… (*Danys i perjudicis*).

Les sèries de producció aliena que no són d'humor també parteixen de LE i N ∩ LE com a base del registre del CM. De fet, en comparació amb les sèries de producció pròpia, la fidelitat a aquestes formes és superior, i més petit el subconjunt del *CM (Chaume (2003) observa que és en l'àmbit lexicosemàntic on s'acosten més l'oralitat espontània i l'oralitat prefabricada). Traductors i dobladors segueixen les consignes del llibre d'estil del mitjà i per això no hi ha «mals usos» en el gènere de substantius, no es recorre al *lo* neutre, no se senten formes com *poguer* i *volguer*, tots els personatges fan caure la preposició davant conjunció, utilitzen la negació simple, les combinacions pronominals *els hi*, *l'hi* i *n'hi*, les formes imperatives *digue'm* i *digue-li*, les seqüències *per'quí* (<per aquí>), *per'nar* (<per anar>)… i la preposició *per* amb funció de la preposició composta *per a*. En el lèxic, tots els personatges, sense distinció, diuen *sisplau*, *disfrutar*, *al·lucinant*, *nòvio* i *esclar* (LE). Són formes generals, tot i tenir una densitat d'aparició baixa. És a dir: en moltes seqüències no s'utilitzen les paraules *nòvio* o *al·lucinant*, per exemple; però si s'ha de fer referència a allò que designen, es fan servir aquestes paraules i no unes altres.

En qualsevol cas, hi ha un munt de formes col·loquials proscrites en les sèries de producció aliena que afecten, sobretot, la pronunciació (per exemple els sons adventicis: *teiatre*, *ideia*) i la sintaxi (interferències diverses, com l'absència de pronoms febles o la preposició *a* davant de complement directe). Tal com mostra el gràfic 4, el subconjunt N és també el més petit dels quatre, malgrat que és més gran en compa-

ració amb el de les sèries de producció pròpia. Hi influeix la presència, només a les sèries de producció aliena, d'algunes formes «en perill d'extinció» (vegeu apartat 2).

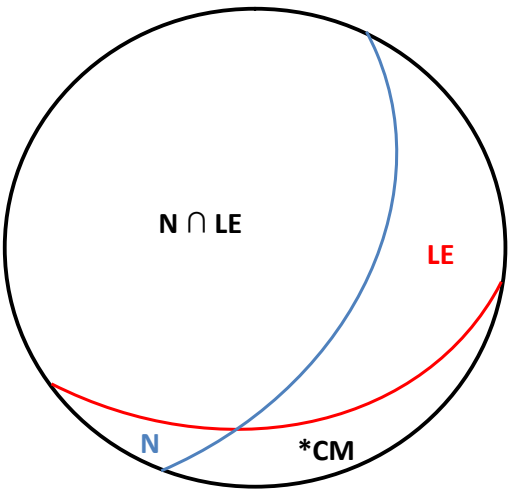

Gràfic 4. Model de representació del col·loquial mediatitzat de les sèries de producció aliena que no són d'humor

Tot i les consideracions generals d'aquests paràgrafs, caldria notar especificitats i matisos en moltes sèries, quant a la versió original, quant a criteris de doblatge o quant a formes prioritàries, recurrents o no admeses, la qual cosa s'afegiria a indicar una evolució inevitable en el CM de Televisió de Catalunya al llarg de gairebé 30 anys d'història.

3.2 Les sèries d'humor

En el camp de l'humor, les sèries de producció pròpia segueixen la característica particular que hem vist a les sèries de producció pròpia que no són d'humor: predomini del català central i voluntat de reflectir amb més o menys naturalitat la variació dialectal. Així, el Pol, de *Plats Bruts*, és valencià, i el Mario, de *Jet lag*, també. No es fa broma d'aquesta condició, si bé se'n fa sempre de la llengua que parlen, sense excepcions, els uns i els altres. Un exemple és *Pop ràpid*: en un dels capítols, una

parella juga a insultar-se amb expressions com *fill de puta* (ella a ell) i *filla de puta* (ell a ella), *cabron*, *gilipolles*… El Fede els crida l'atenció i els demana sisplau que canviïn el to. Poc després la mateixa parella es parla amb afecte i el Fede, content, els felicita. Aleshores la dona diu: «Parlar català ens ha ajudat molt». El Fede se sorprèn: «Com, català?». I la parella reprèn l'afecte adreçant-se unes altres paraules en un «català amable»: *pixamandúrries*, *bagassa*, *barjaula*, *cap de cony*… Un altre exemple és *Plats bruts*: en un dels capítols, el David diu que el moble és «net com una patena». Ell mateix se'n sorprèn i li pregunta al Lopes: «Per cert, què és una patena?». I el Lopes respon amb seguretat: «Són les barques aquelles dels immigrants».

La voluntat de reflectir la variació dialectal es veu també en *Lo Cartanyà*: la major part dels personatges de la sèrie són occidentals per l'acció on transcorre la història i per la caracterització mateixa dels personatges: el protagonista, Vicenç Cartanyà, que torna al poble; els seus pares Miquel i Maria; el mestre Anselmo, amic de la infància de Cartanyà; la mestressa del Cafè de l'Amargura, la Bordonida… En canvi, no són occidentals la major part dels actors que els interpreten: només ho són el pare del protagonista, Miquel Cartanyà (Carles Canut), i la locutora de la televisió local, Tilda (Mireia Aixalà). En aquesta sèrie, però, la variació dialectal és objecte d'humor perquè, volgudament, els trets nord-occidentals són buscats i en alguns casos exagerats, amb poques formes estàndard. La parla de *Lo Cartanyà* vol fer riure pel que diu i per com ho diu: *sirollet*, *aunflar*, *aufec*, *claro!*, *valtres*, *lo que calgo*, *hai d'ensenyar*…

El reflex de la variació dialectal comprèn també la variació lingüística segons l'edat dels personatges i segons l'extracció social: l'Emma, el David, el Lopes…, de *Plats bruts*, solen parlar amb desinhibició normativa i al marge de l'aval o no de les formes que utilitzen (*vale*, *bueno*, *despatxar* 'acomiadar'…); la Sílvia, de *Tretze anys i un dia*, mostra la seva condició de *pija* amb una obertura exagerada de la vocal neutra, a més de la interferència en la pronunciació de determinats sons fricatius («Roier, at noto distant, com si no tinguessis ganas d'astar amb mi») (Paloma 2009: 66).

Les sèries de producció pròpia que són d'humor parteixen sobretot del colloquial que guionistes i actors creuen adequat als personatges de la sèrie, amb una desinhibició que es mostra en tots els nivells lingüístics, si bé d'una manera especial en el del lèxic: «Doncs aquí t'espero, vale?», «Nosaltres anem a parlar amb el retrassat aquest», «Tens algun problema? No, ningun», «Que mono!», «Ets molt raro», «Per donar gelos a la teva nòvia»… (*Pop ràpid*). Hi ha un bon nombre de formes lèxiques en aquestes sèries que el llibre d'estil de TV3 qualifica de «no admissibles». Paloma i

Segarra (2007) ressalten la utilització humorística de paraules i expressions castellanes en altres sèries de producció pròpia. Veurem en el gràfic 5 que el subconjunt *CM té més pes que en els gràfics 3 i 4.

Les formes pertanyents a N ∩ LE, LE i *CM configuren tres subconjunts de proporcions semblants. En són exemple la manca ocasional dels pronoms febles *en* i *hi* (*CM), l'aposta per la negació simple (LE) o també la preposició *per* amb funció de *per a* (N ∩ LE). És a les sèries de producció pròpia on hi ha major permeabilitat a una fonètica espontània, fins i tot la més marcada (*ideia*, *llògica*). L'exageració dels trets col·loquials pot fer destacar interferències impensables en altres sèries (*des de luego*) i col·loquialismes vistos com a ridículs (*allavontes*).

Totes les sèries de producció pròpia que són d'humor s'acaben rient de la mateixa llengua amb què s'expressen. A *Dues dones divines* és la serventa Rosario, d'origen colombià, qui parla un català que vol fer riure perquè, precisament, se sent poc col·loquial o massa llibresc. És la Rosario qui ensenya a usar els pronoms febles als altres personatges.

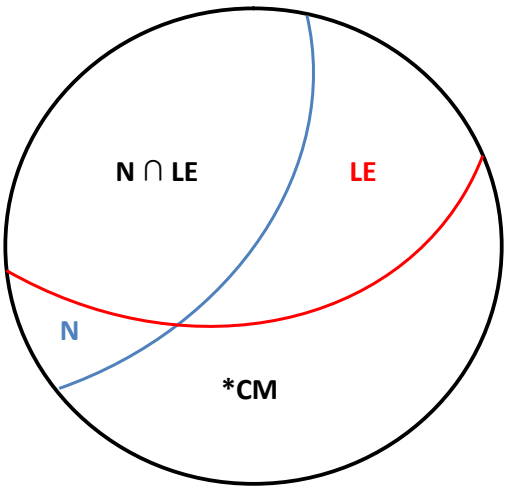

Gràfic 5. Model de representació del col·loquial mediatitzat de les sèries de producció pròpia que són d'humor

Per acabar, les sèries de producció aliena que són d'humor es valen també de les formes pertanyents a N ∩ LE, si bé en aquesta ocasió LE supera el subconjunt *CM.

Veurem en el gràfic 6 com el subconjunt *CM no és el més petit (el més petit és N), si bé és inferior en relació amb el del gràfic 5 però superior en relació amb el del gràfic 4.

Dues sèries britàniques, *Hotel Fawlty* i *Little Britain*, que tenen 25 anys de diferència en relació amb la primera emissió (1986 i 2011, respectivament) ho poden demostrar. L'humor lingüístic, més o menys conforme amb les situacions i la caracterització dels personatges, és desinhibit només en el lèxic. A *Little Britain* podem sentir, per exemple, *ties* i *tios*, al costat de *polla*, *nòvia*, *fúmer* i *tirar-se algú* («Em tiro tios als lavabos»). Però els personatges diuen «adéu» (no «déu»), «Dóna'm el paraigua» (no «Do'm el paraiga») o «Et presento l'Andy» (no «Et presento a l'Andy»). Només un aspecte sintàctic, el de les combinacions pronominals col·loquials, té accés al CM amb independència de la condició humorística o no de la sèrie: «Comencem per pesà'ns-e» (no «… per pesar-nos») i «Digue'ls-hi que es fumin» (no «Digue'ls…»). A *Hotel Fawlty* el recurs és el mateix. Podem sentir, per exemple, *cardo* i *memo* («Aquest memo es penjaria un excrement de vaca»), al costat d'altres formes que l'ús i el diccionari han convertit en normatives però que el 1986 no ho eren: *cuidar*, *pomelo*, *quadro*, *ressaca*… Sintàcticament, els personatges es valen de combinacions pronominals «admeses»: *l'hi* i *els hi*. Però cap altre tret col·loquial no els identifica.

Des del punt de vista fonètic, per exemple, tots els personatges fan amb vocal neutra la *e* de *Londres* i amb una realització fricativa la *x* de *ximple*, *xai* i *xampany*. Al capdavall, doncs, només el lèxic revela col·loquialitat i humor, gràcies també a comparacions, exclamacions, frases fetes i algun insult més o menys estripat. Tanmateix, les interferències històriques no s'utilizen per a accentuar la rialla: no se sent *des de luego* o *busson*. Tampoc no hi ha deformacions típiques del col·loquial, com ara *allavontes*, *forniga*, *mistec*… Els altres nivells lingüístics s'aparten ben poc de la correcció que marquen LE i N ∩ LE.

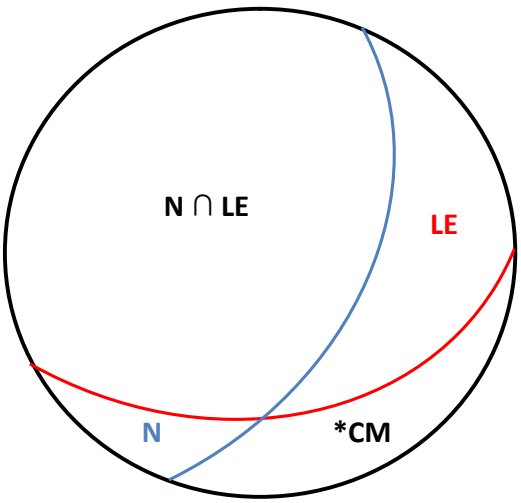

Gràfic 6. Model de representació del col·loquial mediatitzat de les sèries de producció aliena que són d'humor

4. UN MODEL ESTABLE QUE PERMET LA MOBILITAT

El model del CM és estable en la generalització i mòbil en la particularitat. Quatre constituents en conformen el model (N, LE, N ∩ LE i *CM), encara que variïn les formes incloses en cada subconjunt. I varien: en unes sèries, per exemple, es diu *disfrutar*, *mimar*, *tonto* (LE)… i en altres sèries, *bolso*, *cabrejar-se*, *tio* (LE)…; en unes sèries es diu *pispa* (N ∩ LE) i en altres sèries, *merda* (N ∩ LE), etc. Algunes formes poden deixar de ser avalades pel llibre d'estil de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals, d'altres s'hi afegiran. El grup de les formes no normatives ni avalades pot créixer: això passa en les sèries d'humor. També hem vist que algunes formes no eren normatives anys enrere, però en canvi ho són ara (vegeu 3.2.).

Al capdavall, els constituents del CM es mouen sobre un sistema que fixa el registre mediatitzat en una representació concreta. La representació podria servir també per a descriure les sèries d'una època determinada o d'una mateixa temàtica. Els gràfics s'han d'entendre, doncs, com una hipòtesi de la textura del CM, que estudis posteriors haurien de precisar estadísticament.

L'aproximació al model del CM ensenya, finalment, les constants següents: el predomini de N ∩ LE, si bé és major en les sèries que no són d'humor; la fidelitat a LE en totes les sèries, si bé és major en les sèries de producció aliena; el recurs a *CM en totes les sèries, si bé és major en les sèries de producció pròpia; l'ús de *CM com a font humorística, i també la poca rellevància de les formes de N, per bé que és major en les sèries de producció aliena. Tots els nivells lingüístics participen en el model, per bé que la fonètica i el lèxic atorguen possiblement més dosi d'informalitat. El CM ensenya a vegades mostres d'una llengua vulgar però adequada; altres vegades deixa passar mostres d'una llengua formal però versemblant.

La textura del CM parteix, al capdavall, d'una diferència clara entre les sèries de producció pròpia i les de producció aliena: en aquelles el col·loquial caracteritza els personatges, i en aquestes, la llengua té en general una única veu, cosa que reflecteixen sobretot les sèries que no són d'humor. En aquestes sèries el català central és exclusiu i no hi ha distinció lingüística en els personatges per qüestions d'edat, de classe social o de procedència.

David Paloma
Universitat Autònoma de Barcelona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Bassols, M. & M. Segarra, ed. (2009) *El col·loquial dels mitjans de comunicació*, Vic, Eumo Editorial.

Baget i Herms, J. M. (2003) *«La nostra». Vint anys de TV3*, Barcelona, Proa.

Castelló, E. (2007) *Sèries de ficció i construcció nacional. Imaginant una Catalunya televisiva*, Tarragona, Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.

Chaume, F. (2003) *Doblatge i subtitulació per a la TV*, Vic, Eumo Editorial.

Corbera, J. (2011) «Versemblança», a <http://dodeparaula.blogspot.com/2011/04/versemblança.html>.

Gregory, M. & S. Carroll (1978) *Language and Situation. Language Varieties and Their Social Context*, Londres, Routledge & Kegan Paul.

Llengua i Mèdia (2004a) «Conclusions de la Jornada sobre el català col·loquial a la televisió», a <http://filcat.uab.cat/llenguaimedia>.

— (2004b) *La subtitulació del col·loquial*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
— (2004c) «Informe sobre la qualitat de la llengua de la televisió en català», *Quaderns del CAC*, 18, pp. 231-264.
Matamala, A. (2008) «Del guió a la pantalla: trets de l'oral col·loquial en la ficció televisiva», *Caplletra*, 44, pp. 141-168.
Paloma, D. (1997) *El català col·loquial a les sèries de Televisió de Catalunya*, Bellaterra, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona.
— (1999) «De la llengua catalana a les sèries de televisió», *Anàlisi*, 23, pp. 73-92.
— (2009) «El col·loquial de les sèries de televisió», dins M. Bassols i M. Segarra (eds.), *El col·loquial dels mitjans de comunicació*, Vic, Eumo Editorial, pp. 57-74.
Paloma, D. & M. Segarra (2000) «Llengua oral i llengua escrita a les sèries de televisió», dins A. Cros, M. Segarra i A. M. Torrent, *Llengua oral i llengua escrita a la televisió*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 49-73.
— (2007) «Realitat i llenguatge en la ficció televisiva», dins S. Martí (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. ii, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 263-277.
Rico, A. (2007) «La llengua catalana i els registres col·loquials a les sèries de producció aliena de TV3», dins S. Martí (coord.), *Actes del Tretzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, vol. ii, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 385-392.
Vidal, P. (2005) *En perill d'extinció*, Barcelona, Empúries.

ANNEX

Sèries de producció pròpia	capítols
Dones d'aigua	núm. 1, núm. 2
Dues dones divines	*La inauguració*, *Salvem els nouvinguts*
Estació d'enllaç	*Taurons*, *La sort truca quan vol*
Jet lag	*De cine*, *Il·lusions perdudes*
La Riera	núm. 332, núm. 333
Lo Cartanyà	*Buenos Aires*, *Miami*
Nissada de poder	núm. 110, núm. 398
Oh, Europa!	*París*, *Londres*
Plats bruts	*Tinc iaia*, *Tinc una edat*
Poble Nou	núm. 94, núm. 95
Pop ràpid	*Tinc els meus recursos, Fede*; *La Gina està de dol*
Secrets de família	núm. 170, núm. 172
Tretze anys i un dia	*Operació tornada*, *Operació sortida*

Taula 1. Relació dels capítols analitzats de les sèries de producció pròpia

Sèries de producció aliena	capítols
A cor obert	*Borrufada*, *Centre dramàtic*
Carson & Carson, advocats	*L'amant*, *Reputacions*
Danys i perjudicis	*No som animals*, *Odio aquesta gent*
Els cignes	núm. 33, núm. 35
Els visitants	núm. 9, núm. 10 (2a temporada)
Fringe	*La nit dels objectes desitjables*, *Matèries grises*
Hawthorne	*Yielding*, *All the wrong places*
Hotel Fawlty	*Watery fowls*, *Flay otters*
La tata	*El dramaturg*, *Una bona amistat*
Les germanes McLeod	*La llegenda d'en Harry Ryan*, *Segones oportunitats*
L'escurçó negre	*Democràcia*, *El príncep regent*
Little Britain	núm. 13, núm. 14
Perry Mason	*El cas de les perles rosades*, *El cas de l'engany daurat*
Rex	*Els traficants de nadons*, *Assassinat a la presó*
Veïns	núm. 727, núm. 728

Taula 2. Relació dels capítols analitzats de les sèries de producció aliena

Caplletra 55 (Tardor 2013), ISSN 0214-8188, pp. 87-105